PONTES
4. (2021) pp. 164–193.
DOI: 10.15170/PONTES.2021.04.01.08

TANULMÁNYOK

Fedeles Tamás

Budáról Rómába

A Magyar Királyság szentszéki diplomáciai képviseletének jellemzői a késő középkorban (1458–1526)[*]

From Buda to Rome
The Characteristics of the Diplomatic Representation of the Kingdom of Hungary at the Holy See in the late Middle Ages (1458–1526)

Rome was the centre of European diplomacy from the middle of 15th century to the depredation of the city in 1527. The formation of certain countries' foreign representations happened in this period, the appearance of the system of the residing envoys and their spread in a wide range. In this process, when the international relations were modernized, the Holy See, the Republic of Florence and of Venice served as a model. The Roman pope as the primary head of Christianity paid extra attention to the regular connections with the particular churches. As the centre of the *Respublica Christiana* in the second half of the 15th century, the Eternal City became the supranational heart of European diplomacy; as a consequence every princely court and Signoria was represented by an envoy on the banks of Tiber. The diplomatic representation of king Mathias Corvinus and the Jagiellonian dynasty in the Holy See was multilevel and continuous. In my paper, I am analysing the representation of the Kingdom of Hungary in Rome in the late Middle Ages by focusing on the following questions: What status and nationality did the appointed envoys have? What qualifications did they have and what was expected of the diplomats?

* A tanulmány az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Kutatócsoportban készült az ELKH TKI támogatásával. A tanulmány elkészítése során nyújtott értékes tanácsokért Lakatos Bálintnak tartozom köszönettel.

„Ismeretes előtted, hogy Krisztusban kedvelt fiunk, Mátyás király kéréseit, ha csak Isten megbántása nélkül tehetjük, mindenkor örömmel teljesítjük. Azonban néha olyan követei fordulnak meg udvarunknál, kik ügyeinek tárgyalásában kevés szerénységet és mérsékletet tanúsítanak. Ilyen az, aki jelenleg itt tartózkodik. Kívánatos, hogy audienciák kérésében és a király ügyeinek tárgyalásában nagyobb mérséklettel járjon el. Magaviselete jóakaratú szándékainkban könnyen megzavarhatna; csakhogy atyai szeretetünkben, melyet a király iránt táplálunk, semmi sem ingathat meg. Arra kérünk tehát, hogy leveleddel kérd a királytól, hogy vagy más követet küldjön, vagy bízzon meg ügyei viselésével téged, ki távolléted alatt is, a teendőket udvarunknál levő embereid által könnyen elvégeztetheted.”[1] E sorok IV. Sixtus pápa (1471–1484) 1481 szeptemberében kelt leveléből származnak, amelyet Gabriele Rangone, közismert nevén Veronai Gábor egri bíboros-püspökhöz,[2] a Magyar Korona bíboros protektorához intézett. A viselkedésével a szentatya haragját magára vonó magyar követ Kamarcai Vitéz János választott szerémi püspök, Mátyás király kipróbált diplomatája volt, aki ekkor immár harmadik alkalommal képviselte a Magyar Királyság érdekeit a pápai udvarban. A magyar uralkodó nem hívta vissza követét, sőt arra utasította, hogy maradjon a Kúriában, de a jövőben minden kérdésben egyeztessen az egri kardinálissal, és az ő tudta nélkül ne cselekedjen.[3] Időközben a pápa haragja is elmúlt, így az 1482. március 11-én tartott konzisztóriumon Rangone bíboros előterjesztésére kinevezte a szerémi püspökség élére.[4] Kamarcai 1482 végéig maradt az Örök Városban, képviselve a magyar király érdekeit. Néhány év szünetet követően utolsó alkalommal 1486 tavaszán tért vissza a Tevere-parti városba, ahol négy esztendőn át intézte a magyar ügyeket.[5] Jelen tanulmányban a késő középkori Magyar Királyság római képviseletét vizsgálom, a következő kérdésekre összpontosítva: Milyen státusú és nemzetiségű személyek kaptak követi megbízást? Milyen képzettséggel rendelkeztek, és milyen elvárásokat támasztottak a diplomatákkal szemben? Elöljáróban Rómának a késő középkori európai diplomácia terén játszott szerepét vázolom fel röviden.[6]

---

1 Fraknói 1901–1903. II. 166.

2 Pályafutására legújabban l. Kristóf 2019.

3 Fraknói 1901–1903. II. 166–167. „[…] volumus, ut in urbe et curia remaneas [...] Hec autem omnia volumus, ut cum reverendissimo domino cardinale Agriensi prius communices, et nihil omnino agas sine scitu et consilio suo.” – MKL II. 100. sz.

4 „[...] ad relationem […] cardinalis Agriensis providit ecclesie Sirimiensi de persona venerabilis patris domini Iohannis oratoris illustrissimi regis Ungarie” – Cameralia 906. sz.

5 Fraknói 1901–1903. II. 183., 188., 229–236.; Lakatos 2017. 164–167.

6 A Mátyás-kori magyar–szentszéki diplomáciai kapcsolatokra részletesen l. Fedeles 2019.; Fara 2019.

Az Urbs Aeterna, a korszak diplomáciai érintkezéseinek centruma

Róma a 15. század derekától egészen a város 1527-es kifosztásáig Európa egyik legfontosabb diplomáciai központja volt. Ezen időszakban vette kezdetét a jelentősebb itáliai hatalmak állandó jellegű külképviseletének formálódása, a rezidens követi rendszer kialakulása, amely egy hosszabb periódust követően majd csak a 16–17. század fordulójára vált széles körben elterjedté.[7] E hosszabb folyamatban, amely során az államközi kapcsolatok „modernizálódása" figyelhető meg, a Szentszék, a Firenzei és a Velencei Köztársaság mintaadó szerepet játszott. A római pápa a kereszténység első számú vezetőjeként a gregorián reformoktól kezdődően különösen nagy hangsúlyt helyezett a részegyházakkal történő folyamatos kapcsolattartásra. A *Curia Romana* és a helyi egyházak közötti érintkezések repertoárja meglehetősen széleskörű volt, így az egyházszervezeti, -kormányzati, spirituális és kánonjogi ügyek mellett kiterjedt az egyházi javadalmak adományozására, továbbá – a kollektori hálózat 14. századi kiépítésétől kezdve – a beneficiumok adóztatására is. E mellett az Egyházi Állam az öt itáliai fejedelemség egyikeként, azaz Milánó, Velence, Firenze és Nápoly mellett ötödikként az Appennini-félsziget egyik meghatározó világi hatalmává, politikai szereplőjévé vált a lodi békét (1454) követő időszakban. Az Örök Város a 15. század második felében a *Respublica Christiana* központjaként az európai diplomácia nemzetek felett álló csomópontjává lett, következésképpen szinte valamennyi fejedelmi udvar és *Signoria* követtel képviseltette magát a Tevere-partján.[8]

Róma diplomáciai jelentőségét a nagy nyugati egyházszakadás lezárását követően kezdte ismét visszanyerni, amelynek hátterében három tényező állt. Az első elemet a pápa bírói főhatalma jelentette, amelyet a korszak európai uralkodói elismertek. Az egyházfő döntött – egyebek mellett – a felmerülő házassági akadályok megszüntetéséről, szükség esetén az egyes frigyek érvénytelenítéséről, amely a korabeli uralkodói dinasztiák számára központi jelentőséggel bírt. A Szentszék tekintélyét jelzi, hogy a spanyol és portugál uralkodók VI. Sándor pápát (1492–1503) kérték fel az újonnan felfedezett (és felfedezendő), Európán kívüli területek hovatartozásának eldöntésére (1493), amelynek az ún. tordesillasi szerződés lett a következménye. A Szentszék az egyházi javadalmak adományozása terén ugyancsak kulcsszerepet játszott. Jóllehet az egyes uralkodók a 15. század első felében igyekeztek országaik egyházi javadalmainak betöltését saját

7 Ernst 1951

8 A középkori és a reneszánsz diplomáciára összefoglalóan l. Mattingly 1955; Queller 1967; Anderson 1993. 1–40.; Watkins 2008; Lazzarini 2015; Covini – Figlioulo – Lazzarini – Senatore 2015; Fletcher 2015.

hatáskörükbe vonni, amelyet rendeletekben, illetve a Szentszékkel kötött konkordátumokban szabályoztak, a püspökök, érsekek legitimitását végső soron a pápai kinevező okmány szavatolta. A harmadik összetevőt pedig maga Itália jelentette. A félszigetet alkotó kisebb-nagyobb államalakulatok egymással vívott gyakori háborúi, a francia uralkodók 15. század végétől jelentkező hatalmi törekvései, amelynek nyomán a félsziget az 1520-as években a Valois–Habsburg vetélkedés elsődleges színterévé vált, a kontinens egyik fő konfliktusgócává tette a térséget. Az egyre fenyegetőbb oszmán veszély elhárításában a pápaság szintén vezető szerepet játszott, hiszen a folyamatosan napirenden lévő, ám végül meg nem valósult törökellenes összeurópai keresztes hadjárat fő szorgalmazója éppen a Szentszék volt a 15. század második felében.[9]

Róma kapcsán röviden érintenünk kell az egyes nemzetek uralkodóinak szentszéki érdekérvényesítési törekvései nyomán kiformálódott bíborosprotektori intézményt is. Ennek kialakulása a Szentszék nyugati kereszténység területén megkérdőjelezhetetlen univerzális szerepével magyarázható, ebből következően egyedi, csak a pápai udvarban működő érdekképviseletnek tekinthető. A 15. század második felétől a Szentszék jóváhagyásával az uralkodók előterjesztésére a pápák nevezték ki az egyes nemzetek pártfogóit.[10] A vizsgált időszakban összesen kilenc kardinális látta el a pápai udvarban a Magyar Királyság legmagasabb szintű diplomáciai képviseletét. Közülük négyen, Juan Carvajal,[11] Gabriele Rangone,[12] Giovanni d'Aragona,[13] aki történetesen Mátyás király sógora volt, és Pietro Isvalies[14] pápai legátusként több ízben jártak Magyarországon, így ismerték az ország helyzetét, az uralkodót, valamint az egyházi és világi előkelőket. Rangone erdélyi, majd egri püspökként, d'Aragona esztergomi érsekként, Isvalies nyitrai, később veszprémi püspökként a magyar főpapi kar tagjai is voltak egyúttal, magyar javadalmaikat Rómába költözésüket követően is megtarthatták. Rajtuk kívül Pedro Ferriz, Rodrigo Borgia, a későbbi VI. Sándor pápa, Giovanni Battista Orsini, Giulio de Medici, a későbbi VII. Kelemen pápa (1523–1534), valamint Giovanni Salviati kardinális, az előbbi *nepos*a mutatható ki az ország pártfogójaként.[15] A protektor kifejezés első alkalommal Isvalies kardinális kapcsán tűnt fel a forrásokban, akit 1507-ben II. Gyula pápa (1503–1512) a Magyar- és a Cseh Királyság

9 Fletcher 2015. 1–35.; Lazzarini 2015. 44–48.

10 Az intézmény történetének legteljesebb összefoglalása Wodka 1938. – Az általános, valamint a 15–16. század magyar fejlődésének rövid összefoglalását l. Tusor 2018; Nemes 2015. 479–483.; Nemes 2017. 113–115.

11 Fraknói 1889.

12 Kristóf 2019.

13 Beke 2003.

14 Nemes 2018.

15 Nemes 2015. 479–483.

patrónusának (*regnorum Hungariae et Bohemiae protector*) nevezett.[16] Brodarics István egy 1523. november 16-án kelt levelében Medici bíborost szintén Magyarország protektorának titulálta.[17]

A 15. században kezdődött átalakulási folyamat során a diplomácia professzionalizálódott, s ezzel párhuzamosan a követekkel szemben támasztott elvárásokkal kapcsolatban több elméleti munka is született.[18] Az első traktátust Bernard de Rosier toulouse-i kánonjogász készítette *Ambaxiator Brevilogus* címmel (1436),[19] míg az a követi tisztségről a Rómában is szolgált velencei diplomata, Ermolao Barbaro *De Officio Legati* című munkájában értekezett (1490 körül).[20] Paride de Grassi pápai ceremóniamester *Tractatus de oratoribis Romanae Curiae* (1508/1509) című műve pedig elsősorban a Szentszékhez delegált diplomaták fogadásával kapcsolatos ceremóniákat tárgyalta.[21]

A szentszéki magyar diplomaták

A magyar egyházszervezet kiépítésének kezdeteire nyúlnak vissza a szentszéki–magyar diplomáciai kapcsolatok, amelyek a középkor folyamán mindvégig nagy jelentőséggel bírtak.[22] A Szentszék időről időre az adott ügyek által megkívánt színtű képviselőket, legátusokat, nunciusokat küldött a Kárpát-medencébe,[23] sőt a 14. század végétől az esztergomi érseki méltósághoz kapcsolt született pápai követi (*legatus natus*) címmel tulajdonképpen – jóllehet formálisan, ám – folyamatos jelenlétet biztosított a maga számára. Természetesen a középkori magyar uralkodókat ugyancsak követek képviselték a pápai udvarban, azonban megbízásuk a vizsgált korszakban is túlnyomórészt eseti jellegű volt. Ez azt jelentette, hogy egy-egy meghatározott diplomáciai feladat elvégzésére kaptak megbízást, s a tárgyalásokat követően – akár sikerrel jártak, akár nem – hazatértek. Így tehát sem az Anjou-korban, sem pedig a következő évtizedekben nem volt szükség állandó képviselet kialakítására, az eseti követváltások elegendőnek bizonyultak a szükséges tárgyalások lefolytatására.

16 Theiner II. 778. sz.

17 „Nunc autem et auctoritate revrendissimi domini cardinalis de Medices, protectoris regni Hungariae, qui se, antequam conclave ingrederetur" – Brodericus, 24. sz.

18 Behrens 1936.

19 Gilli 2015.

20 Hrabar 1905.

21 Stenzig 2013. Magyar vonatkozásaira l. Lakatos 2017.

22 A témakör legteljesebb összefoglalását Fraknói Vilmos készítette el: Fraknói 1901–1903. Újabban l. Zombori 1996. 9–134.

23 Erre legújabban l. Kiss 2019. 11–80.

A Milánói Hercegség úttörő szerepet játszott a Szentszékhez „akkreditált" állandó követségek kialakulásában, ugyanis Nicodemo Tranchedini volt az első diplomata, aki hosszabb ideig tartózkodott a pápai udvarban, a milánói Sforzákat képviselte 1451 és 1453 között.[24] Természetesen a korszakban még korántsem beszélhetünk a mai gyakorlathoz hasonló állandó diplomáciai képviseletekről, hiszen ez egy hosszabb folyamat eredményeként a 16. század második felére formálódott ki. Az átalakulás első jelei a magyar–szentszéki érintkezések terén Hunyadi Mátyás (1458–1490) regnálása alatt tapinthatók ki, ugyanis ekkor tűntek fel a huzamosabban Rómában tartózkodó ügyvivők, akik az egyházi javadalmak és peres ügyek intézése mellett diplomáciai feladatkat is elláttak. Ez utóbbi hátterét elsősorban az oszmán veszély alkotta, ugyanis Mátyás trónra jutásában a Szentszék is fontos szerepet játszott. III. Kallixtus pápa (1455–1458) azzal a várakozással támogatta az 1456-os nándorfehérvári diadal egyik főszereplője, Hunyadi János kisebbik fiának, Mátyásnak a megválasztását, hogy apja nyomdokaiba lépve a pápaság támogatásával élére áll a török európai kiűzését célzó katonai vállalkozásnak. A pápai diplomácia, különösen a Magyarországon tartózkodó Juan de Carvajal bíboros-legátus erőfeszítéseit végül siker koronázta.[25] Trónra lépését követően az uralkodó számára rövid időn belül világossá vált, hogy országa egymaga sem anyagi erőforrások, sem pedig haderő tekintetében nem veheti fel a versenyt az oszmánokkal. Anyagi támogatást mindössze Rómából és Velencéből remélhetett, így a pápaság egy tervezett – ám végül meg nem valósult – európai összefogáson alapuló törökellenes keresztes hadjárat fő szervezőjeként is fontos partnere volt a Magyar Királyságnak.[26] A törökkérdés mellett természetesen más fontos ügyek, így például a cseh husziták elleni hadjárat, a magyar uralkodó és a német–római császár közötti állandó ellentét, az egyházi javadalmak betöltésével kapcsolatos problémák egyre inkább szükségessé tették a folyamatos kapcsolattartást, a mindennapi jelenlétet a római Kúriában. Mindazonáltal a rezidensi képviselet lassú kiformálódásával sem szűntek meg az alkalmi jellegű diplomáciai missziók, amely jelenség a korabeli diplomácia átalakulási folyamatát szemlélteti.[27] A Jagelló-kori magyar–szentszéki érintkezések relevanciáját támasztja alá Lakatos Bálint legújabb kutatása is. Eredménye szerint az 1490–1526 közötti időszak 14 különböző területet/országot érintő diplomáciai küldetései közül 18 esetben Róma volt az egyik célpont, így Velencével (21 eset) szinte „holtversenyben" a dinasztia ötödik leggyakoribb diplomáciai partnerének a pápaság tekinthető.[28]

---

24 Margaroli 1992. 72–74.

25 Fraknói 1901–1903. II. 109–110.; Galla 1940. 133–134.; E. Kovács 1996. 105.

26 E kérdésre legújabban l. Fara 2019.

27 Fedeles 2019.

28 Lakatos 2019. 605. 2. diagram.

Megfordítva is hasonló tendenciát figyelhetünk meg, ugyanis a Jagelló-korban négy alkalommal legátus. három ízben legátusi hatalommal felruházott nuncius, 13 esetben nuncius képviselte a Szentszéket, továbbá három *cursor* is érkezett a Tevere-partjáról.[29] Ráadásul közvetlenül a Mohácsot megelőző években az Apostoli Szentszék Giovanni Antonio Burgio báró személyében állandó nunciussal (1523–1524) képviseltette magát Budán.[30]

A korszak latin nyelvű forrásaiban különböző elnevezésekkel illeték a diplomatákat. Míg a szentszéki diplomácia terminológiája kiforrottnak tekinthető, hiszen az egyes nevek a követek hierarchiáját is tükrözték (*legatus de latere, legatus missus, legatus natus, nuntius, internuntius*),[31] addig a világi szóhasználat nagyobb változatosságot mutat. A korábbi időszakban a világi követekre általában az *ambaxiator* szót alkalmazták, de emellett feltűnt az *orator,* a *nuntius,* a *procurator* és a *legatus* terminus is. A kifejezéseket gyakran egymás szinonimáiként használtak, de esetenként rang- és funkcióbéli eltérésekre is utalhattak. A vizsgált időszak magyar követeit leggyakrabban az *orator* szóval jelölték, amely a világi uralkodók diplomatáinak legáltalánosabb késő középkori és kora újkori elnevezése volt. E mellett más kifejezések is feltűnnek a forrásokban. 1462 tavaszán Mohorai Miklós pápai familiáris és kamarás, váci őrkanonok Mátyás király ügyvivőjeként (*sollicitator rerum nostrarum in curia Romana*) szerepelt.[32] Szintén ügyvivőként tevékenykedett Kosztolányi Polikárp György, akinek feladatkörét a következő szavakkal határozták meg: *procurator, actor, factor, gestor, director generalis et specialis.*[33] A *procurator* elnevezés Imre boszniai prépost esetében is felbukkant (1466).[34] A felsoroltak mellett néhány esetben a *nuntius* elnevezést is használták, sőt egy alkalommal az uralkodó *nuntius secretus*t, azaz titkos követet is küldött a Kúriába (1475).[35] A terminológia kiforratlanságát jelzi, hogy II. Pál pápa (1464–1471) egyik levelében (1465) a magyar követekkel kapcsolatban az *orator* és a *nuntius* kifejezéseket szinonimaként használta *(nuntii et oratori tui)*, míg néhány évtizeddel később VIII. Ince (1484–1492) már utalt az elnevezések rangjelző szerepére: az *orator* megelőzte a *nuntius*t.[36] Az említett terminusok mellett a Firenzei Köztársaság magisztrátusa néha *legatus*ként utalt a magyar királyok római diplomatáira.[37] Esetenként a követek mellett a Rómába utazó zarándokok is szerepet kaptak a diplo-

29 Lakatos 2021.
30 Nemes 2017. 109–110.
31 Erre további irodalommal l. Maleczek 2003. és legújabban Kalous 2017.
32 Mon. Vat. I/6. 14. sz.; MKL I. 22. sz.
33 Kovachich 1799. 179. sz.
34 Cameralia 238. sz.
35 Mon. Vat. I/6. 76. sz.
36 Mon. Vat. I/6. 189. és 200. sz.
37 Simonyi II. 188–193. sz.

máciai kapcsolattartásban, amint Acél István pozsonyi várnagy esete mutatja. Ő az 1525-ös jubileumi évben kereste fel az Örök Várost, és a búcsújárással kapcsolatos zarándokprogramok mellett II. Lajos király (1516–1526), Verbőci István személynök, valamint Bornemissza János budai várnagy leveleit „kézbesítette" a pápának.[38]

Az 1458 és 1526 közötti időszakból összesen 46 szentszéki magyar követ neve ismert (1–2. táblázat), közülük 32 főt (69%) Hunyadi Mátyás,[39] míg hat-hat személyt (27%) II. Ulászló (1490–1516) és II. Lajos küldött Rómába,[40] három diplomata, Bánfi Miklós, Sánkfalvi Antal és Bacskai Miklós szolgálatait pedig mind Mátyás, mind pedig II. Ulászló királyok igénybe vették. Státusukat tekintve a magyar diplomák többsége (32 fő – 69,5%) egyházi személyek közül került ki, amely illeszkedik a korabeli nemzetközi helyzethez.[41] Catherine Fletcher kutatásai nyomán ismert, hogy világiakat elsőként az itáliai államok küldtek a pápai udvarba, s e gyakorlatot más hatalmak csak fokozatosan kezdték követni. A legtöbb uralkodó, így a magyar királyok is általában klerikusokat alkalmaztak római követként, akik ismerték a pápai udvar szerkezetét, működését. Sokan közülük már előzőleg kúriai tapasztalatot szereztek, illetőleg valamely itáliai egyetemen tanultak.[42] A klerikusok között kilenc püspököt találunk, a követek többsége azonban az egyházi társadalom középrétegéből rekrutálódott, általában (egy vagy több) kanonoki stallummal, illetve káptalani méltósággal rendelkeztek. Az egyháziak a világi papok sorából kerültek ki, mindössze három ferences szerzetest, Ferenc korbáviai, Fiumei Márk zenggi, majd knini püspököt és Pályi Gábor obszerváns provinciálist, valamint egy johannita lovagot, Florio Roverellát találunk közöttük. Ami a laikusokat illeti, udvari méltóságviselők, kormányzati hivatalban lévők egyaránt teljesítettek követi megbízásokat; az esetek 50%-ban pedig egyháziakkal közösen indultak Itáliába. Kosztolányi Polikárp György kapcsán említést érdemel, hogy státusa diplomáciai szolgálata alatt megváltozott. Az 1460-as évek elején két ízben még világiként (*laicus Strigoniensis diocesis*) utazott a pápai udvarba. Miután 1468-ban Rómában telepedett le, a *Curia Romana* hivatalnokaként felvette a kisebb egyházi rendeket, és ezáltal a klérus tagjává vált, annak ellenére, hogy időközben megnősült (*clericus coniugatus*).[43] Szentszéki ügyvivői feladatait tehát ezt követően egyházi személyként végezte.

A követek 74%-a (34 fő) a Magyar Szent Korona alattvalói közül került ki, míg a fennmaradó 12 személy külföldi származású volt. Az utóbbiak többségét az itáliaiak alkották, amely jelenségre az alábbiakban még visszatérek. De vajon milyen

38 Nemes 2015. 494.; Nemes 2017.

39 A Mátyás-korra l. Fedeles 2019.

40 A Jagelló-kori magyar diplomáciára és diplomatákra legújabban l. Lakatos 2019; Lakatos 2020.

41 Behrens 1936. 623.

42 Fletcher 2015. 86–87.

43 Személyére l. Szovák 2008.

készségekkel, ismeretekkel kellett rendelkezniük a korszak Szentszékhez delegált diplomatáinak? Milyen szempontok játszhattak szerepet kiválasztásukban?

A követ tulajdonságaival kapcsolatban Bernard de Rosier a következőképpen fogalmazott (1436): „*Ne legyen gőgös, fösvény, szavakban vagy tettekben tisztességtelen, kellemetlen, lobbanékony, fukar, erőszakos, gúnyos, babonás, suttogó, rosszindulatú, szokásaiban, tetteiben és beszédében barátságtalan, buja, rideg, iszákos, kapzsi, meggondolatlan, merész, kishitű, türelmetlen, lusta, hazug, hízelgő, csaló, hanem becsületes, alázatos, higgadt, mértéktartó, tapintatos, jóindulatú, erényes, meggondolt, igazságos és kegyes, bőkezű, körültekintő, jó kedvvel adakozó, nemes lelkű, lélekben és szóban kedves, türelmes, barátságos, rátermett, bátor, szelíd, nyugodt, ügyes és erős*”.[44] Természetesen a francia jogász által említett pozitív tulajdonságok, személyiségjegyek alapvetőnek számítottak, azonban további erényekre és kvalitásokra is szüksége volt a sikeres diplomatáknak.

Mivel a követi munka bizalmi állás, az uralkodó iránti lojalitás elengedhetetlen. A küldetés sikere pedig elsősorban a jó kapcsolatteremtő és kommunikációs készségen múlott. Előnyös volt továbbá a kellemes, megnyerő megjelenés, hiszen a szembeötlő testi hibák a hatékony munka gátjai lehettek. A legfontosabb azonban, legalábbis a kora újkori teoretikusok szerint, hogy a követ karizmatikus személyiség legyen.[45] Ami a felkészültséget illeti, fontos, ám nem kizárólagos szempontnak számított a megfelelő nyelvi kompetencia. Mindenekelőtt a Kúria és általában a diplomácia hivatalos nyelvét, a latint kellett magas fokon bírnia a követeknek.[46] Ugyanakkor a pápai udvarban egyre inkább az olasz került előtérbe, amely a 16. század első negyedére gyakorlatilag a Kúria munkanyelvévé vált. A római rezidens tehát ideális esetben a latin és az olasz nyelvet egyaránt folyékonyan beszélte. A ferrarai herceg 1487-es római fogadása során a Szentszékhez delegált követek többsége, köztük a magyar uralkodót képviselő Kamarcai Vitéz János mindkét nyelvet használta.[47] A vizsgált diplomaták közül két személy nem volt jártas a latin nyelvben, sőt írni és olvasni sem tudtak. Rozgonyi János tárnokmester helyett követtársa, János (Janus Pannonius) pécsi püspök írt alá egy dokumentumot a pápai udvarban, a báró csak pecsétjével erősítette meg azt (1465) – nyilvánvalóan nem tudott írni.[48] Alóslendvai Bánfi Miklós pozsonyi ispán nem beszélt sem latinul, sem pedig olaszul, a velencei követ megfogalmazása szerint: „*non sa latin, solum hungaro*”.[49]

44 Hrabar 1906. 5.
45 Kellner 2006. 98.
46 Haye 2003.
47 Fletcher 2015. 44.
48 AAV, Cam. Ap., Div. Cam. vol. 34, fol. 67r.
49 Fraknói 1899a. 1. 1. jegyzet.

Ilyen esetekben természetesen a Kúria munkatársai, vagy a diplomata közvetlen környezetében tartózkodó személyek egyike fordította a tárgyaláson elhangzottakat. Bánfi esetében minden bizonnyal kiválóan képzett követtársa, Bajoni István közvetítette a magyar uralkodó szavait az audiencián.[50] Az említettek mellett további nyelveket is ismerhettek a követek, amint Brodarics István esete mutatja.[51] Ő egy alkalommal Korbáviai János bán képviselőjének szavait fordította horvátról latinra a konzisztóriumon.[52] A retorikai képzettség is elengedhetetlennek bizonyult, hiszen a megfelelő érveléstechnikával felépített oráció a küldetés sikerének egyik záloga volt. A követek egyik általánosan elterjedt, korszakunkban leggyakrabban használt elnevezése is erre utalt, ugyanis a latin *orator* szó elsődleges jelentése: beszélő, szónok. Hatásos szónoknak kellett tehát lenniük, és ehhez a választékos, gördülékeny stílus, a humanista *eloquentia* is hozzátartozott. A jól felépített, ékes latinsággal előadott követi orációk különösen a Kúria magasan képzett klerikusai között számítottak alapvető elvárásnak.[53] A pápai udvar tagjainak kifinomult ízlését messzemenően kielégíthették a humanista műveltséggel rendelkező magyar diplomaták meggyőző orációi, amelyek közül három maradt korunkra. Az Itáliában is ismert humanista költő, Janus Pannonius pécsi püspök (1465), a nagybátyja vezette követséghez Ferrarában csatlakozó Vetési László (1475), valamint az 1520-as évek „állandó" római követe, Brodarics István (1522) török elleni összefogásra buzdító latin nyelvű szónoklata (*oratio cohortatoria contra Turcos*) egyaránt a korszerű itáliai humanista műveltséget tükrözi.[54]

A követek elméleti felkészültségét illetően röviden érintenünk kell további képzettségüket is. Az alapvető ismeretek, a *septem artes liberales* elsajátítására tulajdonképpen bárkinek lehetősége nyílt a hazai székesegyházi és városi iskolákban,[55] a speciális képzésre vágyók pedig egyetemeken folytathatták tanulmányaikat. Minthogy 1526 előtt a Magyar Királyság területén nem működött hosszabb ideig *studium generale*,[56] a tanulni vágyók Bécs, Krakkó, illetve Itália egyetemeit választhatták.[57] A vizsgált személyek 52%-a (24 fő) tanult egyetemen, illetve szerzett akadémiai fokozatot, akiknek többsége, összesen 21 fő (87,5%) tartozott a

50 A ferrarai, majd pedig a bolognai egyetemen tanult, utóbbin kánonjogi doktori fokozatot szerzett. Pályafutására l. Fedeles 2005. 318–319.; Prezenszki 2014.

51 Pályafutására l. Kasza 2010; Kasza 2015.

52 1523. március 16.: „[…] nuntius ipsius bani fuit introductus et lingua Sclavonica proposuit ea, que a bano in mandatis habebat, et orator regis Ungarie omnia Latine referebat, quae in sua lingua dixerat […]" – Consistorialia 40–41. 32. sz.

53 Kellner 2006. 95.

54 Az orációk kiadása: Ábel 1880. 85–88.; MREV III. 324–334.; Csapodi 1985.

55 Békefi 1906.; Békefi 1910.; Mészáros 1981. – A korszak kulturális viszonyaira l. Horváth 1935.

56 A középkori magyar egyetemekre legújabban l. Font 2017.; Fedeles 2017.

57 Veress 1941.; Körmendy 2007.; Tüskés 2008.; Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2016–2017; Draskóczy 2017; Kelényi 2017.

klerikusok közé. A legtöbben (17 fő) Itáliában (is) folytattattak tanulmányokat, többnyire Bolognát, Páduát és Ferrarát látogatták, de néhányan megfordultak Firenzében is. Kilencen tanultak Bécsben, s mindössze egy fő, a későbbi nádor, Verbőci István választotta Krakkót.[58] A tudományterületeket illetően a korabeli képzési rendszernek megfelelően valamennyien a *facultas artium*on kezdték meg felsőfokú tanulmányaikat. Közülük 15 személy később jogi stúdiumokat folytatott, ők az egyetemet végzettek 62,5%-át alkották. Valamennyien kánonjogi, hárman pedig emellett római jogi doktorátust szereztek, általában a jogi képzés európai központjainak számító bolognai, illetve padovai egyetemeken. Mindez nem meglepő, ugyanis a Szentszékkel történő tárgyalások alkalmával számos esetben, így például az egyházi javadalmak betöltése, házassági és különböző peres ügyek kapcsán elengedhetetlen volt a kánonjog alapos ismerete. Sánkfalvi Antal nyitrai püspök római követi kinevezésénél (1492) – egyebek mellett – az is fontos szerepet játszhatott, hogy a házasságjog terén jelentős tapasztalatokkal rendelkezett, ugyanis legfontosabb feladata II. Ulászló korábbi házasságainak érvénytelenítése volt.[59] Az említettek mellett két itáliai orvosdoktor, Francesco Fontana és Florio Roverella is feltűnt a diplomaták között.

Természetesen az itáliai egyetemeken az olasz nyelv elsajátítására, valamint kapcsolati hálók kialakítására, bővítésére is lehetőség nyílt, amely ugyancsak fontos szempont volt a diplomáciai missziók esetében. A hivatalos tárgyalásokon, ceremóniákon kívül ugyanis számos informális alkalom kínálkozott új hírek szerzésére, amely a követek alapfeladatait alkotta. Esetenként a színfalak mögött, így például fogadásokon, az ünnepi szentmiséket követő ebédeken, a nagyobb körmenetek alkalmával, magántalálkozókon folytathattak fontos ügyekben eszmecserét a bíborosokkal, valamint a pápai Kúria hivatalnokaival. Nyilvánvalóan az olasz kurialisták és a római nemesség körében leginkább anyanyelvükön érintkezve tehettek szert a diplomaták bizalmasokra, informátorokra.[60] Magától értetődő módon az olaszul jól beszélő magyar követek mellett erre leginkább az eleve kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkező olaszok voltak alkalmasak. A vizsgált külföldi származású diplomaták 78%-a valamely itáliai városállam területéről származott. A ferrarai orvosdoktor, Florio Roverella, aki korábban a pápai állam egyik tartományának kormányzója volt, például Mátyás és Aragóniai Beatrix házasságának előkészítése kapcsán érkezett Budára (1475) a nápolyi király követeként. Egyik fivére Lorenzo ferrarai püspök pápai legátusként korábban járt már a magyar királyi udvarban, míg másik testvére Bartolomeo ravennai érsek, a bíborosi kollégium befolyásos tagja, élete végén pedig *Camerlengó*ja volt, tehát kiváló kapcsolatokkal

58 Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2016–2017. II. 2833. sz.

59 Hlavačková 2011.

60 A részletekre l. Fletcher 2015. 105–114.

rendelkezett a Kúriában.[61] Floriót a magyar király római feladatokkal bízta meg, sőt 1475 és 1484 között állandó ügyvivőként tevékenykedett.[62] Úgy látszik, párhuzamosan látta el a Magyar és a Nápolyi Királyság római képviseletét, így Hunyadi Mátyást és apósát, Ferrante d'Aragonát egyidejűleg szolgálta.

A megfelelő kapcsolatok tehát alapvető jelentőséggel bírtak a sikeres római ügyintézés során. Kiváltképp a rövidebb-hosszabb ideig Rómában élők voltak alkalmasak a diplomáciai feladatok ellátására, hiszen a pápai Kúria hivatalainak labirintusát, a bíborosi kollégiumban uralkodó erőviszonyokat, a befolyásos személyekhez vezető utakat ők ismerték testközelből. A kiváló humanista műveltséggel rendelkező Kosztolányi Polikárp György ferrarai tanulmányai idején ismerkedett meg Aenea Silvio Piccolominivel, a későbbi II. Pius (1458–1464) pápával. Hazatérését követően patrónusa, Zrednai (Vitéz) János váradi püspök révén a királyi kancelláriára került. Az 1460-as évek elején két ízben is Mátyás király követként kereste fel II. Piust, de emellett diplomáciai feladatokat látott el Velencében, Firenzében és Nürnbergben is. 1468-ban Rómában telepedett le, ahol a *Cancellaria Apostolica* munkatársa lett: *scriptor* (1470), *abbreviator* (1473), *magister registri cancellarie* (1482), majd *notarius Romane curie* (1483) tisztségekben találjuk. Feleségül vette korábbi tanulótársa, majd kancelláriai munkatársa Georgius Trapezuntius lányát, amely római társadalmi kapcsolatait tovább bővítette. A magyar uralkodó nem késlekedett, kipróbált emberét római ügyvivőjévé nevezte ki, amely hivatalt két évtizeden át viselte.[63] A vizsgált korszak szentszéki diplomatái közül mások is a tágabb pápai udvar tagjai lettek, különböző kitüntető címeket, ezzel párhuzamosan pedig kiváltságokat kaptak. Találunk köztük apostoli protonotáriusokat (Vetési A., Schomberg, Karai, Sánkfalvi), kamarásokat (Mohorai, Kelemenfi, Szántai, Vetési L.), valamint két pápai káplánt (Bacskai, Bodrogi), egy-egy alszerpapot (Trevisoi) és familiárist (Mohorai) egyaránt, sőt Atádi Márton személyében egy „*comes sacri palatii et aule Lateranensis*"-t is.[64]

Követek

A Szentszékhez érkező korabeli magyar követek túlnyomó többsége (36 fő – 78%) eseti megbízásokat teljesített (1. táblázat). Tulajdonképpen ez nem is meglepő, hiszen a korszakunkban a nagyobb horderejű ügyekben rangos delegációkat küld-

61 Berzeviczy 1908. 178–179.; Traniello 2017.

62 MKL I. 223. és 315. sz.; MKL II. 106. és 134. sz.

63 Személyére l. Köblös 1994. 354–355.; Szovák 2008.

64 Atádi azonosítására, küldetésére és címére l. Lakatos 2020. 328/128., 350. – A lateráni palota grófja címre l. Rehberg 2016.

tek, akiket a pápai udvarban előre kidolgozott forgatókönyv alapján ünnepélyes keretek közt fogadtak.[65] Köztük voltak olyanok is természetesen, akik egymást követően több ízben is megfordultak a pápai udvarban. Közéjük tartozott Vetési Albert veszprémi püspök, aki összesen négy alkalommal kereste fel a *Curia Romanát*. Vetési tapasztalt római utazónak és diplomatának számított, ugyanis 1433-ban részt vett Luxemburgi Zsigmond császárrá koronázásán az uralkodó kíséretének tagjaként, majd 1452-ben és 1455-ben követként tért vissza az Örök Városba. III. Kallixtus pápa apostoli jegyzővé nevezte ki az időközben kánon- és római jogi doktori fokozatot szerző klerikust. A korábban Hunyadi János jegyzőjeként tevékenykedő, így a családhoz lojális, tehetséges egyházi Mátyás király egyik legfoglalkoztatottabb diplomatájává vált. Noha követként járt cseh és német területeken is, megbízásainak túlnyomó része Itáliába szólította. Minden bizonnyal ebben kapcsolatrendszere, képzettsége, nem utolsó sorban az olasz nyelvtudása – amelyet sienai egyetemi évei alatt mélyített el – lehetett meghatározó.[66] Mátyás regnálása idején első alkalommal 1459 tavaszán indult Rómába a magyar követség vezetőjeként. Elsődleges feladatát a magyar király az újonnan megválasztott II. Pius pápa előtti hódolatának kifejezése képezte, de emellett a Mátyás és III. Frigyes császár közötti ellentétek, valamint az oszmánok elleni harc is terítékre kerültek a tárgyalások során. A pápa ekkor egy megszentelt kardot és föveget küldött vele a magyar uralkodónak. A török elleni segély képezte a korszak magyar–szentszéki kapcsolatainak „slágertémáját", így nem meglepő, hogy a veszprémi püspök 1463-as, 1474-es, valamint 1475-ös küldetései során e kérdés is napirenden volt.[67]

Ugyancsak több alkalommal kapott római megbízást Szántai Mihály budai kanonok az 1470-es évek első felében, aki Szilágyi Erzsébet káplánjaként került a király környezetébe.[68] Először 1470 őszén küldte az uralkodó Rómába, hogy a már ott tartózkodó magyar követek számára a cseh hadjárattal kapcsolatban új utasításokat adjon át. 1475 januárjában a király mellett volt Boroszlóban, onnét indult Rómába, szintén az ott állomásozó magyar diplomatáknak szóló instrukciókkal. Ugyanazon év őszén ismét az Örök Városba utazott, ezúttal titkos követként (*nuntius secretus*), amely alkalommal IV. Sixtus pápa is fogadta őt. Utolsó ízben 1476 őszén kelt útra, ezúttal Jaksics István főúr társaságában. Ekkor a törököktől valószínűleg a szabácsi viadal során zsákmányolt zászlókat adták át Mátyás nevében a pápának, akitől természetesen pénzsegélyt kértek az oszmánok elleni védelemre.[69]

65 Hrabar 1906. 6., 11–12.; Stenzig 2013. I. 174–175.
66 Rainer 1986.
67 Fraknói 1901–1903. II. 115–116., 128., 146.
68 Fraknói 1898; Köblös 1994. 317–319.
69 Mon. Vat. I/6. 75–77. sz.; MKL II. 235. sz.

A Jagelló-kor egyik legfoglalkoztatottabb magyar diplomatája a dalmát származású Beriszló Péter fehérvári prépost és királyi titkár volt, aki az Apostoli Szentszék mellett több alkalommal folytatott tárgyalásokat Velencében és a Német-római Birodalomban is.[70] Ő első alkalommal 1503 januárjában utazott a Tevere-parti városba, ahol az oszmánokkal kötendő békéről tárgyaltak. VI. Sándor pápa audiencián fogadta a magyar és a velencei diplomatákat, amelyen Beriszló hosszú beszédben vázolta fel az aktuális helyzetet, és ennek következtében a szentatya hozzájárulását adta a békekötéshez. 1503 őszén a király ismét a Szentszékhez küldte, azonban ekkor csak Velencéig jutott, ott folytatott tárgyalásokat a Signoriával és a pápai legátussal. 1508 májusában Velence érintésével ismét Rómába utazott, és a nyarat is ott töltötte. Küldetése azonban nem hozott sikert, ugyanis a pápát nem sikerült meggyőznie egy törökellenes szövetség létrehozásáról. Utolsó római útjára 1511 októberében indult, és a következő év márciusáig tartózkodott az Örök Városban. Ezúttal a firenzei származású Francesco Marsuppini társaságában utazott; feladatuk a lateráni zsinatra igyekvő Bakóc Tamás római érkezésének előkészítése volt.[71] A magyar főpap és kísérete számára a néhány héttel korábban elhunyt bíboros-legátus, Pietro Isvalies Campo de'Fiori közelében lévő palotáját bérelték ki.[72] Beriszló római tartózkodása során nyerte el a veszprémi püspöki méltóságot (1511–1520), amely történetesen Isvalies halála folytán üresedett meg.[73]

Fiumei Márk knini püspök, Nyújtódi Székely Miklós fehérvári kanonok, majd knini püspök,[74] a világiak közül pedig Frangepán István gróf és Francesco Fontana szintén több ízben teljesítettek diplomáciai feladatokat a Kúriában.

A vizsgált személyek 63%-a (29 fő) viszont mindössze egyetlen római küldetésen vett részt. Közéjük tartozott Csezmicei János (Janus Pannonius) pécsi püspök és Rozgonyi János tárnokmester, akik 1465 tavaszán vezettek egy népes delegációt a Tevere-partjára. A tanulmányait Itália különböző egyetemein végző, Európa-hírű humanista költő[75] a magyar király nevében köszöntötte az újonnan megválasztott II. Pál pápát, majd pedig a török veszélyre hívta fel orációjában a szentatya és a bíborosok figyelmét. Szuggesztív szónoklata, valamint az azt követő tárgyalások eredményre vezettek, ugyanis a Szentszék 57 500 kamarai aranyforintnyi segélyt küldött Mátyásnak, amely a korszak legnagyobb egy összegben folyósított támo-

70 Köblös 1994. 337.; Kubinyi 1999; Lakatos 2019. 613.; Lakatos 2020. 352.

71 Fraknói 1901–1903. II. 262–263., 275., 278., 303–304.; Kubinyi 1996. 123–125.

72 Nemes 2018. 29.

73 C. Tóth 2017. 118–119.

74 1472-es küldetése a közelmúltban napvilágra került követutasítás révén vált ismertté. Kalous 2018.

75 Huszti 1931; Birnbaum 1981; Jankovits 2012.

gatása volt.[76] A pénzügyi segély mellett természetesen más ügyekben is eljártak a követek, így – egyebek mellett – ekkor terjesztették elő a pozsonyi egyetem alapítására, valamint Várdai István kalocsai érsek bíborossá kreálására vonatkozó uralkodói kérvényeket is.[77]

Antonius de Probis, pennei és atri püspöknek a példája illeszkedik a Mátyás király által már korábban alkalmazott gyakorlathoz, jelesül, hogy a Budára akkreditált nápolyi és/vagy ferrarai diplomatákat saját ügyeiben Rómába küldte, amint Florio Roverella, valamint Francesco Fontana esete mutatja. Probis a nápolyi uralkodó követeként érkezett Budára. Diplomáciai teendői mellett Aragóniai János legátustól felhatalmazást kapott arra, hogy a bíboros távollétében a Magyar Királyság területén a jubileumi búcsúkkal kapcsolatos ügyeket felügyelje (1480).[78] Amikor 1482 áprilisában hazatérésre készült, Mátyás IV. Sixtushoz küldte a salzburgi és a passaui egyházakkal kapcsolatos utasításokkal. A magyar uralkodó apósát, Ferrante nápolyi királyt pedig levélben értesítette Probis megbízásáról.[79]

A magyar humanizmus atyjának tekintett Zrednai (Vitéz) János érsek egyik rokona, a bolognai, majd a padovai egyetemen bölcseleti és az egyházjogi tanulmányokat végző, s kánonjogi doktorátust szerző Kamarcai Vitéz János Hunyadi Mátyás egyik legfoglalkoztatottabb diplomatája volt az 1470-es évek derekától.[80] Az olaszul és latinul egyaránt folyékonyan beszélő, kimagasló humanista műveltséggel rendelkező jogász 1476-tól egészen Mátyás király 1490 áprilisában bekövetkezett haláláig mutatható ki szentszéki követként. Két alkalommal hosszabb időt töltött az egyházi állam központjában, a magyar király életének utolsó öt éve alatt pedig folyamatosan Rómában tartózkodott. Tevékenysége meglehetősen jól dokumentált, a számára kiállított megbízó- és ajánlólevelek, követutasítások maradtak korunkra, azonban az általa Rómából küldött jelentések sajnos az évszázadok során elenyésztek, így pusztán az uralkodóhoz intézett leveleinek ténye ismert.[81] Johannes Burckard pápai szertartásmester naplója pedig megőrizte a skót király követeivel lefolytatott rangvitájának rövid összefoglalását, amelyre 1487 februárjában került sor a Szent Péter-bazilikában tartott pápai szentmise előtt.[82]

---

76 A kiutalás: AAV, Cam. Ap., Div. Cam. vol. 34, fol. 66v-67r. – A pápai legátus Budán kiállított nyugtája a követek számára (1466): AAV, Cam. Ap., Div. Cam. vol. 32, fol. 230rv.

77 Fraknói 1901–1903. II. 111–113.

78 MNL OL DF 271201.

79 MKL II. 120. sz.

80 Személyére l. Fraknói 1899b; Fraknói 1901–1903. II. 229–238.; Sonnevend 2008; Kristóf 2014. 260–261. – A Kamarcai Vitéz rokonságra l. Pálosfalvi 2013.

81 Pl. a király egyik Vitézhez intézett levelében a következő utalás olvasható: „ex litteris tuis accepimus" – MKL II. 92. sz.

82 Erre és a késő középkori rangvitákra, precedencialistákra l. Lakatos 2017. különösen 164–171.

1. táblázat. Az Apostoli Székhez delegált követek (1458–1526)[83]

Sz.	Személy	Évek
1.	Vetési Albert veszprémi püspök	1459, 1463, 1474/1475
2.	Hangácsi Albert csanádi püspök	1459/1460
3.	Ferenc OFM, korbáviai püspök	1459/1460
4.	Trevisói (Vosich) Simon esztergomi kanonok, antivari érsek	1459/1460, 1469
5.	Frangepán István gróf	1459/1460, 1463
6.	Polikárp Kosztolányi György királyi titkár	1460, 1462
7.	Vezsenyi László lovászmester	1462
8.	Fiumei Márk OFM, knini püspök	1463, 1465
9.	Csezmicei János (Janus Pannonius) pécsi püspök	1465
10.	Rozgonyi János tárnokmester	1465
11.	Handó György pécsi prépost, alkancellár	1465, 1466, 1467
12.	Grafeneck Ulrich lovag	1467
13.	Mohorai Miklós váci őr-, majd olvasókanonok	1466, 1470/1471, 1474, 1475
14.	Schomberg György pozsonyi prépost	1468
15.	Bajoni István pécsi és váradi kanonok	1467, 1469
16.	Bánfi Miklós pozsonyi főispán	1469, 1500
17.	Karai László budai prépost	1470/1471
18.	Imre, Kelemen fia boszniai prépost	1466, 1471, 1474
19.	Nyújtódi Székely Miklós knini püspök	1467, 1472, 1480
20.	Szántai Mihály budai kanonok	1470/1471, 1475, 1476
21.	Laki Túz János ajtonállómester, szlavón bán	1474/1475
22.	Vetési László veszprémi prépost	1475
23.	Jaksics István báró	1476
24.	Mariottus Senilis egri kanonok	1476, 1478
25.	Kamarcai Vitéz János váradi péspost, majd szerémi, később veszprémi püspök	1476–1478, 1480, 1481/1482, 1486–1490
26.	Telegdi János pécsi kanonok, a zalavári apátság kommendátora	1477
27.	Francesco Fontana *doctor medicinae*	1478, 1483
28.	Pályi Gábor OFM obszerváns ferences provinciális, a király gyóntatója	1479
29.	Antonius de Probis Penne és Atri püspöke	1482

83 Az adatok forrása: Mon. Vat. I/6.; MDE I–IV.; MKL I–II.; Fraknói 1901–1903. II.; Fógel 1913; Fógel 1917; Balogh 1966. I. 674–675.; Kosáry 1978; Kubinyi 1996; C. Tóth 2015; Nemes 2015. 483–485., 494–495.; Nemes 2017. 115–118.; Lakatos 2017; Fedeles 2019; Lakatos 2019; Lakatos 2020; Lakatos 2021; Horváth 2019. 109–111.

Sz.	Személy	Évek
30.	Sánkfalvi Antal váradi kanonok, pozsonyi prépost	1482, 1489
31.	Francesco Bandini firenzei humanista, királyi familiáris	1488
32.	Bacskai Miklós mislyei prépost, egri kanonok és ungi főesperes	1488
33.	Drági Tamás személynök	1489
34.	Kemendi László vasvári prépost	1492
35.	Bakóc Tamás győri, később egri püspök	1493/1494
36.	Beriszló Péter kalocsai kanonok, hájszentlőrinci prépost és bodrogi főeseperes, majd fehérvári prépost, később veszprémi püspök	1502/1503, 1508, 1511/1512
37.	Atádi Márton kalocsai őrkanonok, bácsi és pécsi kanonok, maróti prépost	1513
38.	Francesco Marsuppini esztergomi kanonok	1514, 1516
39.	Verbőci István személynök, később nádor	1519
40.	Gyurkovci Csallovics Pál választott nemesi követ	1519
41.	Fancsi Imre választott nemesi követ	1519
42.	Brodarics István pécsi prépost, királyi titkár, később szerémi püspök	1522–1524, 1525
43.	Brodarics Mátyás nemes	1524

Római magyar ügyvivők

A Rómába küldött magyar diplomaták megérkezésüket követően ajánlóleveleiket (*litterae credentiales*) átadtak a szentatyának, illetve a bíborosoknak. Kosztolányi Polikárp György ügyvivői kinevezésének dokumentumának másolata szerencsés módon korunkra maradt, amely szerint tevékenységét a királyi követek távollétében (*absentibus oratoribus nostris*) kellett ellátnia, tehát megbízása határozatlan időre szólt.[84] Más típusú forrásokból, így a fennmaradt követutasításokból, magánlevelekből, a szupplikációs regiszterek bejegyzéseiből, valamint a *Camera Apostolica* dokumentumaiból azonban többé-kevésbé rekonstruálható a magyar rezidensek római tartózkodásának időtartama. Ezek alapján összesen tíz személy mutatható ki állandó római ügyvivőként az 1458 és 1526 közötti periódusban.

84 Kovachich 1799. 179. sz.

2. táblázat. Római magyar ügyvivők (1458–1526)[85]

Sz.	Személy	Évek
1.	Mohorai Miklós váci őrkanonok, pápai familiáris és kamarás	1461–1465
2.	Kosztolányi Polikárp György *scriptor, abbreviator litterarum apostolicarum*	1468–1489
3.	Handó György pécsi prépost, királyi titkár	1468–1470
4.	Imre, Kelemen fia boszniai prépost	1471–1474
5.	Florio Roverella johannita lovag	1475–1484
6.	Sánkfalvi Antal nyitrai püspök, *protonotarius apostolicus*	1492–1496
7.	Bacskai Miklós mislyei prépost és egri kanonok, pápai káplán, később szerémi, nyitrai, majd erdélyi püspök	1493–1496
8.	Bodrogi Fülöp győri kanonok, majd pápai káplán, római magyar gyóntató	1494–1500
9.	Johann Brandis boroszlói dékán	
10.	Francesco Marsuppini esztergomi és egri kanonok	1517–1526

A fenti táblázat adatai egyértelműen szemléltetik, hogy a szinte évi rendszerességgel Rómába küldött eseti megbízottak mellett a vizsgált korszakban egyre fontosabbá vált a magyar uralkodók számára a többé-kevésbé folyamatos szentszéki jelenlét. Első pillantásra az is szembeötlő, hogy Sánkfalvi kivételével az ügyvivők alacsonyabb rangú egyházi személyek, döntően valamely káptalan tagjai, többen közülük egyúttal a tágabb pápai udvarhoz tartoztak. Ők hosszabb ideig tartózkodtak az Örök Városban és különböző ügyekben képviselték a magyar uralkodó érdekeit. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az ügyvivők a korabeli diplomácia hierarchiájában a legalacsonyabb rangú képviselőnek számítottak.[86] A római ügyvivők esetenként egymással párhuzamosan is működhettek, s a meghatározott feladatokkal érkező alkalmi diplomaták munkáját előkészítve, a nélkülözhetetlen kúriai kapcsolati hálót folyamatosan működtetve őket az ügyek kedvező elintézéséhez szükséges információkhoz juttatták. Az oszmán veszély fokozódásával a korszakban állandóan napirenden lévő török elleni segélykérés, a pápaság által kezdeményezett, s a Mátyás király által folytatott huszitaellenes keresztes hadjá-

85 Az adatok forrása: Mon. Vat. I/6.; MDE I–II.; Fraknói 1901–1903. II.; Fógel 1913; Fógel 1917; Balogh 1966. 674–675.; Kosáry 1978; Kubinyi 1996; Williams 2010; Kasza 2015. 52–66.; Brodericus 10–49. sz.; Teke 2016; Nemes 2015. 483–485.; Nemes 2017. 115–118.; Lakatos 2017; Fedeles 2019; Lakatos 2019; Lakatos 2020.

86 „Reliqui autem a quocunque quantacunque dignitate fulgente missi nequaquam oratores sunt, sed aut procuratores aut nuncii vel missi vel agentes vel per id genus nomina nuncupati, et in tales qui nullum omnino preeminentem locum cum oratoribus in publicis aut privatis actibus solemnibus habent" – Stenzig 2013. 174–175.

rat, valamint a magyar–osztrák háborúk mellett számos rutinszerű ügyet intéztek az állandó ügyvivők. A legfontosabb feladatuk azonban a folyamatos információszerzés és a hírek közvetítése volt a budai királyi udvarba, illetőleg a pápa és a kardinálisok folyamatos tájékoztatása az aktuális magyar ügyekről. Az 1490-es évek legfontosabb diplomáciai feladatát II. Ulászló házasságainak érvénytelenítése jelentette.[87] Az ügy megoldásán több, 1494 és 1496 között legkevesebb négy diplomata dolgozott párhuzamosan. Sánkfalvi Antal nyitrai püspököt, Bacskai Miklós mislyei prépost követte 1493-ban, majd a következő évben csatlakozott hozzájuk Bodrogi Fülöp győri kanonok és Johann Brandis boroszlói dékán. Érdekes adatot őrzött meg a követek ellátásával kapcsolatban az Ernuszt-féle számadáskönyv (1494–1495). E szerint Ulászló római követeinek 300 forintot utaltak ki a királyi kincstárból, amit Móré János kézbesített számukra.[88]

Szintén párhuzamosan dolgozott Rómában 1522 és 1524 között Francesco Marsuppini ügyvivő és Brodarics István királyi követ. A toszkán származású Marsuppini otthonosan mozgott az Örök Városban, hiszen amellett, hogy a korábban távolsági kereskedelemmel is foglalkozó diplomata anyanyelvén érintkezhetett, az előző években kiváló kapcsolatokat épített ki a pápai udvarban és a város humanistái köreiben, ugyanis több ízben képviselte *dominus*át, Bakóc bíboros-érseket személyesen Rómában.[89] II. Lajos királyhoz intézett, 1522. augusztus 8-án kelt leveléből bepillantást nyerhetünk a diplomaták mindennapi nehézségeibe is. Ebben ugyanis arról számolt be – egyebek mellett –, hogy mivel hónapok óta nem kapott az uralkodótól pénzt, kénytelen volt római hitelezői elől Firenzébe menekülni. Kérte az uralkodót, hogy havi 50 forintot utaljon ki neki a Fugger bankház közvetítésével.[90] Brodarics római küldetésére készülve 360 forintot vett fel a királyi kincstárból Marsuppini számára, amellyel 1522 szeptemberében végre megoldódtak az olasz–magyar diplomata anyagi gondjai.[91]

Az ügyvivők három kivétellel (Roverella, Brandis, Marsuppini) a magyar származásúak közül kerültek ki. Ugyancsak elmondható, hogy tapasztalt diplomaták voltak, ugyanis többségük már az ügyvivői megbízást megelőzően több alkalommal járt követként a Kúriában. Mindez megfordítva is igaz, voltak közöttük olya-

87 Erre l. Kubinyi 1996. 120–121.

88 „Philippo doctori, Nicolao Bochkay preposyto Myslensi ez Iohanni Brandis preposito et decano Wratislaviensi in curia Romana oratoribus regiis dati sunt fl. 300" – Neumann 2019. 3106. sor; „Iohanni More in certis causis regiis destinato ad urbem pro emendo equo uno solvi florenos tredecim, et usque ad Zagrabiam conductoribus eiusdem pro expensis florenos octo, et eidem pro eadem via usque ad Quinqueecclesias, ubi provisionem congruam pro ipsa via expedienda aaccepit, fl. 23, pro expensis fl. 2." – Neumann 2019. 828. sor.

89 Pályafutására l. Teke 2016.

90 Iványi 1906. 341–342.

91 Lakatos 2020. 339/139., 348/186. sz.

nok, akik az ügyvivői szolgálatot követően tértek vissza több alkalommal az Örök Városba. Mohorai Miklós váci és pécsi kanonok, több éves római tartózkodását követően visszatért Magyarországra (1465), azonban a következő évtizedben legkevesebb további öt alkalommal fordult meg a pápai udvarban.[92]

A követségek létszáma, fogadása

A rangos követségek létszámát illetően mindössze néhány adattal rendelkezünk, s úgy tűnik, hogy ezek az átlagostól azért lényegesen eltértek. Az 1465 májusában Rómába érkező népes küldöttség formális célja Mátyás király jókívánságainak tolmácsolása, s egyúttal az uralkodó Szentatya iránti engedelmességének kifejezése volt pápává választása alkalmából. A magyar uralkodó szempontjából e protokoll-eseménynél sokkal fontosabb volt az egyre fokozódó török veszély elhárítása érdekében a pápa, és lehetőség szerint az itáliai államok anyagi támogatásának megszerzése. E szándék egyértelműen tetten érhető a delegáció vezetőinek kiválasztásában, valamint a kíséret létszámában. Janus Pannonius pécsi püspök Ferrara és Padova egyetemein pallérozódott, Európa-hírű költő-főpap magasszintű latin és olasz nyelvismerete, széleskörű itáliai kapcsolati hálója[93] volt a diplomáciai misszió sikerének egyik záloga. A magyar követség világi vezetője Rozgonyi János tárnokmester (1459–1470), a királyi udvar tagja, akinek személye szintén a magyar csoport presztízsét növelte.[94] A Kárpát-medencéből útra kelő csoport létszámát tekintve is reprezentatívnak bizonyult, amelyet a kortárs firenzei Vespasiano da Bisticci is kiemelt. Beszámolója szerint a 300 lovasból (*con trecento cavalli*) álló delegációnál pompásabb és grandiózusabb hosszú idő óta nem érkezett Itáliába.[95] Verbőci István 1519-ben az előzőnél kisebb létszámú, 70 fős kísérettel kelt útra Rómába.[96]

A korabeli források tudósításai bepillantást nyújtanak az uralkodók által az Apostoli Székhez küldött ünnepélyes követségek fogadásának néhány részletébe is. Ercole d'Este ferrarai herceg 1487-es fogadását Johann Burckard pápai szertartásmester naplójában örökítette meg, amely ceremónián Kamarcai Vitéz János, Mátyás kipróbált szentszéki diplomatája is részt vett. A herceg és mintegy 400 fős kísérete a Milvius-hídnál érte el Rómát, amely előtt a város szenátora és főbb

92 Személyére l. Fedeles 2005. 412–413. – Diplomáciai tevékenységére l. Fraknói 1901–1903. II. 136., 140–141., 146., 149., 405.

93 Huszti 1931; Birnbaum 1981; Fedeles 2009. 128–132.; Jankovits 2012.

94 C. Tóth et alii. 2016. 105.

95 „[…] che è lunghissimo tempo che in Italia non venne mai più degna legazione di questa, nè con più cavalli, nè con maggior pompa, venendo dalle estreme parti del mondo […]" – Bisticci 1859. 225.

96 Fraknói 1902. 327.

hivatalnokai fogadták. A híd és a *Porta del Popolo* között a bíborosok famíliája, valamint az angol, a spanyol, a nápolyi, a magyar, a skót és a cseh király követei üdvözölték a szokásoknak megfelelően (*more consueto*), ki-ki latinul és olaszul, amelyre a herceg olasz nyelven válaszolt. A kapu előtt a bíborosi kollégium nevében Ascanio Sforza egy kardinálistársával köszöntötte a herceget. Ezt követően a díszkíséretben áthaladtak a kapun, majd pedig a *Santa Maria in Via Lata* és a *Santa Maria Sopra Minerva* templomok felé haladva érték el a *Campo de' Fiori*t. Végül az Angyalhídon átkelve közelítették meg az apostoli palotát.[97]

Az 1465-ös magyar hódoló követség (*legatio oboedientiae*) vezetőit II. Pál pápa nyilvános konzisztóriumon (*in consistorio publico*) fogadta, ahol a pécsi püspök ünnepi szónoklattal (*una degnissima orazione*) köszöntötte a Szentatyát.[98] Az eseményre – a korabeli protokollnak megfelelően – a vatikáni palota nagyobb (később Sixtus) kápolnájához csatlakozó *Sala Regia* vagy a *Sala Ducale* aulában kerülhetett sor.[99] 1522. szeptember 4-én Brodarics Istvánt és Francesco Marsuppinit fogadta VI. Adorján pápa (1522–1523) a titkos konzisztóriumon, ahol hosszú beszédben ajánlották a magyar királyt és országát a szentatya figyelemébe.[100] A hódoló követségek, valamint magasrangú személyek fogadása alkalmával a korabeli protokollnak megfelelően különböző ajándékok átadására is sor került.[101] A II. Pált köszöntő küldöttség a magyar uralkodó ajándékaként egy törököktől zsákmányolt lovat és kardot (*equum, scilicet et ensem*), valamint egy másik lovat és ruhát (*alterum equum et vestem*) adott át a szentatyának. A pápa pedig viszonzásképpen Krisztus keresztfájának egy darabját (*pretiosum lignum dominice crucis*), valamint több szent ereklyéjét (*plures sanctorum reliquie*) tartalmazó, drágakövekkel díszített arany keresztet (*crucem aureum gemmis ornatam*) küldött Mátyásnak, továbbá a húsvétkor a pápa által konszekrált bárányok közül egy-egy dedikált jószágot a királynak és édesanyjának küldött.[102] 1471-ben ugyancsak II. Pál egy általa megszentelt kardot és süveget (*ensem et pileum*) küldött a magyar követek révén Mátyásnak, hogy ezekkel felvértezve védje meg a kereszténységet.[103] Négy évvel később a magyar uralkodó IV. Sixtusnak követei révén egy törököktől zsákmányolt zászlót (*secum vexillum illud, quod a Turcis captum est*) adományozott.[104]

97 Burckard 1906–1913. I. 198–199.

98 Bisticci 1859. 225.

99 Fletcher 2015. 130.; Lakatos 2017. 143.

100 „Introduci fuerunt in sacro consistorio reverendi domini Stephani Bardaricus (!) praepositus Quinqueecclesiensis et Franciscus Marsapinus Florentinus, ortores serenissimi regis Ungariae, et longa oratione commendarunt sanctissimo domino nostro regem et regnum Ungariae" – Consistorialia 28. sz.

101 Erre részletesen l. Fletcher 2015. 145–167.

102 Mon. Vat. I/6. XXXVI. sz.

103 Mon. Vat. I/6. LXIII. sz.

104 Mon. Vat. I/6. LXXVII. sz.

Összefoglalás

Amint az előzőekben láthattuk, a vizsgált korszakban a magyar uralkodók szentszéki diplomáciai képviselete többszíntű és folyamatos volt. A szentatya egyházfői, bírói és lelki hatalmából következőleg az érintkezési felületek, a kapcsolatok is sokrétűek és összetettek voltak, éppen ezért sajátosabb elintézést igényeltek, mint két korabeli világi hatalom közti diplomácia kapcsolatok esetében ez általánosnak tekinthető. Éppen e komplex, a hagyományos diplomáciai területeken túlmutató egyházkormányzati és -jogi ügyek megoldása többszintű kapcsolattartást tett szükségessé. Az egyre általánosabbá váló bíborosprotektori intézmény mellett továbbra is az eseti reprezentatív követségek játszották a legfontosabb szerepet a magyar–szentszéki kapcsolattartásban. Jóllehet a 15. század második felétől időről időre feltűntek a magyar királyok hosszabb ideig Rómában tartózkodó ügyvivői, azonban ők még nem tekinthetők állandó követnek, ugyanis a 16. század dereka előtt az európai diplomáciában még ismeretlen a rezidens képviselet fogalma.[105]

Források

AAV = Archivio Apostolico Vaticano (Città del Vaticano).

AAV, Cam. Ap., Div. Cam = AAV, Camera Apostolica, Diversa Cameralia.

Ábel 1880 = Ábel, Eugenius (ed.): Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia. Budapest, 1880.

Brodericus = Stephanus Brodericus Epistulae. Edidit, introduxit et commentariis instruxit Petrus Kasza. Budapest, 2012. (Biblotheca Scriptorium Medii Recentisque Aevorum).

Burckard 1906–1913 = Johannis Burckardi Liber Notarum ab anno MCCCCLXXXIII usque ad annum MDVI, a cura di Enrico Celani, I–II. (Rerum Italicarum Scriptores, nuova edizione 32/1) Città di Castello, 1906–1913.

Cameralia = Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae I. (Obligationes, Solutiones), II. (Visitationes, Quindennia, Rationes, Annatae, Obl. part., Legationes, Varia, Taxae). Szerk. † Lukcsics József – Tusor Péter – Fedeles Tamás. Budapest – Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae I/9–10.)

105 Ernst 1951. 88–89.; Lakatos 2019. 616. Vö. Fedeles 2019.

Consistorialia = Consistorialia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605). Közreadja Tusor Péter – Nemes Gábor, Budapest – Róma, 2011. (Collectanea Vaticana Hungariae 7.)

Csapodi 1985 = Stephanus Brodericus: De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcorum imperatore ad Mohach historia verissima. Ed. Kulcsár Petrus. Oratio ad Adrianum VI. pontificem maximum. Ed. Csapodi Csaba. Budapest, 1985. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, series nova VI.)

Hrabar 1905 = Hrabar, Vladimir E. (ed.): De Legatis et Legationibus Tractatus Varii: Bernardi de Rosergio Ambaxiatorum brevilogus; Hermolai Barbari De officio Legati, Martini Garrati Laudensis De Legatix maxime principum, Ex aliis excerpta qui eadem de re usque ad annum MDCXXV scripserunt. Dorpati Livonorum, 1905.

Iványi 1906 = Iványi Béla: Adalékok a nemzetközi érintkezéseink történetéhez a Jagelló-korban. Történelmi Tár 29. (1906) 139–151., 161–197., 321–367.

Kovachich 1799 = Kovachich, Martinus Georgius: Formulae solemnes styli in cancellaria curiaque regum olim usitati. Pestinii, 1799.

Mátyás király levelei = Fraknói Vilmos (szerk.): Mátyás király levelei. Külügyi osztály 1458–1490. I–II. S. a. r. utószóval ellátta Mayer Gyula. [Budapest], 2008.

MDL = Nagy Iván – Nyáry Albert (szerk.): Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából, I–IV. Budapest, 1875–1878.

MKL = Fraknói Vilmos (szerk.): Mátyás király levelei. Külügyi osztály 1458–1490. S.a.r. és az utószót írta Mayer Gyula. H.n. 2008.

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest).

MNL OL DF = MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény.

Mon. Vat. = Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. Series I, Tom. I–VI. Ed. Farknói Vilmos. Budapestini, 1887–1891.

MREV = Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis I–IV. Ed. Fraknói Vilmos – Lukcsics József. Budapest, 1896–1907.

Neumann 2019 = Neumann Tibor (szerk.): Registrum proventum Regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495). Budapest, 2019. (Magyar történelmi emlékek, Okmánytárak)

Simonyi = Florenzi Okmánytár – Simonyi Ernő másolatai. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, Ms 4994.

Theiner = Theiner, Augustinus: Vetera monimenta historica Hungariam sacram illustrantia, I–II. Roma, 1859–1860.

Felhasznált irodalom

Anderson 1993 = Anderson, Matthew Smith: The Rise of modern Diplomacy 1450–1919. London – New York, 1993.

Balogh 1966 = Balogh Jolán: A művészet Mátyás király korában, I–II. Budapest, 1966.

Behrens 1936 = Behrens, Betty: Treatises on the ambassador written in the fifteenth and early sixteenth centuries. The English Historical Review 51. (1936) 616–627.

Beke 2003 = Beke Margit: Aragóniai VI. János. In: Beke Margit (szerk.): Esztergomi érsekek 1001–2003. Budapest, 2003. 219–222.

Békefi 1906 = Békefi Remig: A népoktatás története Magyarországon. Budapest, 1906.

Békefi 1910 = Békefi Remig: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1910.

Berzeviczy 1908 = Berzeviczy Albert: Beatrix magyar királyné (1457–1508). Budapest, 1908.

Birnbaum 1981 = Birnbaum, Marianna D.: Janus Pannonius. Poet and Politician. Zagreb, 1981.

Bónis 1968 = Bónis György: A capella regia és a pécsi egyetemalapítás. In: Csizmadia Andor (szerk.): A 600 éves jogi felsőoktatás történetéből 1367–1967. A pécsi egyetemtörténeti konferencia anyagából. Pécs, 1968. 21–26. (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 60.)

Covini – Figlioulo – Lazzarini – Senatore 2015 = Covini, Nadia – Figliulo, Bruno – Lazzarini, Isabella – Senatore, Francesco: Pratiche e norme di comportamento nella diplomazia italiana: I carteggi di Napoli, Firenze, Milano, Mantova e Ferrara tra fine XIV e fine XV sceolo. In: Andretta, Stefano – Péquignot, Stéphane – Waquet, Jean-Claude (Ed.): De L'Ambassadeur. Les écrits relatifs a l'ambassadeur et à l'art de négocier du Moyen Âg au début du XIX^{e}siècle. Rome, 2015, 113–162. (Collection de l'École française de Rome 504.)

Draskóczy 2017 = Draskóczy István: Ungarn – ein Land ohne Universitäten. Studenten aus Ungarn an den Universitäten in Wien und Krakau zur Zeit der Jagellonen (1490–1526). In: Fischer-Dárdai, Ágnes – Lengvári, István – Schmelczer-Pohánka, Éva (Ed.): University of Pécs 650th Jubilee in Education – University and Universality – the Place and Role of the University of Pécs in Europe from the Middle Ages to Present Day. Pécs, 2017. 177–191. (Publications of the University Library of Pécs 16.)

Fara 2019 = Fara, Andrea: Tra Crociata e Umanesimo. Diplomazia e diplomatici del regno d'Ungheria presso la Curia romana nella seconda metà del Quatt-

rocento. In: Fara, Andrea –Plebani, Eleonora (a cura di): Roma centro della diplomazia internazionale tra Quattrocento e Cinquecento. Roma, 2019. 61–82.

Fedeles 2005 = Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)

Fedeles 2017 = Fedeles Tamás: Oktatási központ a Mecsek lábánál. Az első magyar egyetem történetének súlypontjai. Per Aspera ad Astra 4. (2017:1–2), 14–40.

Fedeles 2019 = Fedeles Tamás: A Magyar Királyság diplomáciai képviselete a Szentszéknél Mátyás király korában. In: Fedeles Tamás (szerk.): Mátyás király és az Egyház. Pécs, 2019. 35–54. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.)

Fletcher 2015 = Fletcher, Catherine: Diplomacy in Renaissance Rome. The Rise of the Resident Ambassador. Cambridge, 2015.

Fógel 1913 = Fógel József: II. Ulászló udvartartása (1490–1516). Budapest, 1913.

Fógel 1917 = Fógel József: II. Lajos udvartartása (1516–1526). Budapest, 1917.

Font 2017 = Font, Márta: Hope of Success and Causes of Failure. Founding Universities in Medieval Hungary. In: Fischer-Dárdai, Ágnes – Lengvári, István – Schmelczer-Pohánka, Éva (Ed.): University of Pécs 650th Jubilee in Education – University and Universality – the Place and Role of the University of Pécs in Europe from the Middle Ages to Present Day. Pécs, 2017. 49–73. (Publications of the University Library of Pécs 16.)

Fraknói 1889 = Fraknói Vilmos: Carvajal János bibornok magyarországi követségei. 1448–1461. Budapest, 1889.

Fraknói 1898 = Fraknói Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái VIII. Szántai Mihály. Századok 32. (1898), 865–868.

Fraknói 1899a = Fraknói Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái X. Bánfi Miklós. Századok 33. (1899), 1–3.

Fraknói 1899b = Fraknói Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái XIV. Ifjabb Vitéz János. Századok 33. (1899), 290–309., 389–410.

Fraknói 1901–1903 = Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékkel. I–III. Budapest, 1901–1903.

Ernst 1951 = Ernst Fritz: Über Gesandtschaftswesen und Diplomatie an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Archiv für Kulturgeschichte 33. (1951), 64–95.

Galla 1940 = Galla Ferenc: Mátyás király és a Szentszék. In: Lukinich Imre (szerk.): Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. I. Budapest, [1940]. 100–170.

Gilli 2015 = Gilli, Patrick: Bernard de Rosier et les débuts de la Réflexion théorique sur les missions d'ambassade. In: Andretta, Stefano – Péquignot, Stéphane – Waquet, Jean-Claude (Ed.): De L'Ambassadeur. Les écrits relatifs a l'ambassadeur et à l'art de négocier du Moyen Âg au début du XIX^e^siècle. Rome, 2015. 187–198. (Collection de l'École française de Rome 504.)

Haraszti Szabó – Kelényi – Szögi 2016–2017 = Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László: Magyarországi diákok a prágai és krakkói egyetemeken 1348–1525. – Students from the Hungary at the Universities of Prague and Krakow 1348–1525. I–II. Budapest, 2016–2017. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 2–3.)

Haye 2003 = Haye, Thomas: Die lateinische Sprache als Medium mündlicher Diplomatie. In: Schwinges, Rainer C. – Wriedt, Klaus (Hrsg.): Gesandschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa [Konstanz], 2003. 15–32. (Vorträge und Forschungen 60.)

Hlavačkova 2011 = Hlavačková, Miriam: A Diplomat in the service of the Kings of Hungary. The activity of the Bishop of Nitra Antony of Šankovce at the end of the Middle Ages. Historický Časopis 59. (2011), Supplement 3–24.

Horváth 1935 = Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása. Magyar humanizmus. Budapest, 1935.

Horváth 2019 = Horváth Terézia: A vasvári káptalan prépostjai a Mátyás-korban. In: Fedeles Tamás (szerk.): Mátyás király és az Egyház. Pécs, 2019. 103–114. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.)

Huszti 1931 = Huszti József: Janus Pannonius. Pécs, 1931.

Jankovits 2012 = Jankovits László: Nobilis Ingenio. Janus Pannonius költészete. Szerk. Szőcs Géza. Arad, 2012.

Kalous 2017 = Kalous, Antonín: Late Medieval papal Legation. Between the Councils and the Reformation. Roma, 2017. (Viela History, Arts and Humanities Collection 3.)

Kalous 2018 = Kalous, Antonín: Mátyás király és a pápaság 1472. Nyújtódi Székely Miklós Rómában. In: Domokos György – Kuffart Hajnalka – Szovák Márton (szerk.): Vestigia II. Magyar források Itáliából. Piliscsaba, 2018. 41–54.

Kasza 2010 = Kasza, Péter: A Hungarian diplomat in Polish service. New sources for the funcioning of István Brodarics as ambassador in Rome. Camoenae Hungaricae 7. (2010), 61–73.

Kasza 2015 = Kasza Péter: Egy korszakváltás szemtanúja. Brodarics István pályaképe Pécs – Budapest, 2015. (Sziluett. Korszerű történelmi életrajzok.)

Kelényi 2017 = Kelényi, Borbála: Students from the Medieval Hungarian Kingdom at the University of Vienna. In: Fischer-Dárdai, Ágnes – Lengvári, István – Schmelczer-Pohánka, Éva (Ed.): University of Pécs 650th Jubilee in Education – University and Universality – the Place and Role of the Uni-

versity of Pécs in Europe from the Middle Ages to Present Day. Pécs, 2017. 193–212. (Publications of the University Library of Pécs 16.)

Kellner 2006 = Kellner Anikó: A tökéletes követ – elmélet és gyakorlat a kora újkori politikai kultúra tükrében. Korall 23. (2006), 86–115.

Kiss 2019 = Kiss Gergely (szerk.): Varietas delectat. A pápai–magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században. Pécs, 2019. (DeLegarOnline Könyvek 1.)

Kosáry 1978 = Kosáry Domokos: Magyar külpolitika Mohács előtt. Budapest, 1978. (Gyorsuló idő)

Köblös 1994 = Köblös József: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. Budapest, 1994. (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 12.)

Körmendy 2007 = Körmendy, Kinga: Studentes extra regnum 1183–1543. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543. Budapest, 2007. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III. Studia 9.)

Kristóf 2014 = Kristóf Ilona: Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526). Pécs, 2014. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 4.)

Kristóf 2019 = Kristóf Ilona: Gabriele Rangone (Veronai Gábor) pályája (1410/20–1486). In: Fedeles Tamás (szerk.): Mátyás király és az Egyház. Pécs, 2019. 65–82. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.)

Kubinyi 1996 = Kubinyi András: Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526). In: Zombori 1996. 119–134.

Kubinyi 1999 = Kubinyi András: Beriszló Péter és budai szereplése. In: Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, 1999. 171–184. (METEM Könyvek 22.)

E. Kovács 1996 = E. Kovács Péter: A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt (1437–1490). In: Zombori 1996. 97–105.

Lakatos 2017 = Lakatos Bálint: Ordo Regum. Precedencialisták a pápai udvarban és a magyar király rangja a középkor végén. In: Tusor Péter – Szovák Kornél – Fedeles Tamás (szerk.): Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században. Budapest – Róma, 2017. 137–172. (Collectanea Vaticana Hungariae I/ 15.)

Lakatos 2019 = Lakatos Bálint: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). Történelmi Szemle 61. (2019:4), 593–616.

Lakatos 2020 = Lakatos Bálint: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész. Adattár. Történelmi Szemle 62. (2020:2) 281–362.

Lakatos 2021 = Lakatos Bálint: A Jagellók Magyarországa és Itália. Követségek és tendenciák (1490–1526) című előadása az A Pótól a Dunáig. Az Este-udvar

és Magyarország kapcsolatának évszázadai című nemzetközi konferencián (2021. május 7–8.)

Lazzarini 2015 = Lazzarini, Isabella: Communication and Conflict. Italian Diplomacy in the Early Renaissance, 1350–1520. Oxford, 2015.

Maleczek 2003 = Maleczek, Werner: Die päpstlichen Legaten im 14. und 15. Jahrhundert. In: Schwinges, Rainer C. – Wriedt, Klaus (Hrsg.): Gesandschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa [Konstanz], 2003. 33–86. (Vorträge und Forschungen 60.)

Mattingly 1955 = Mattingly, Garrett: Renaissance Diplomacy. New York, 1955.

Margaroli 1992 = Margaroli, Paolo: Diplomazia e stati Rinascimentali. La ambascerie sforzesche fino alla conclusione della Lega italica (1450–1455). Firenze, 1992.

Mészáros 1981 = Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Budapest, 1981.

Nemes 2015 = Nemes Gábor: Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékkel (1523–1526). Századok 149. (2015), 479–506.

Nemes 2017 = Nemes Gábor: Folytonosság vagy újrakezdés? Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után. In: Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.): Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században. Pécs, 2017. 105–133. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVII.)

Nemes 2018 = Nemes Gábor: Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László (szerk.): Folyamatosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században. Veszprém, 2018. 9–46.

Pálosfalvi 2013 = Pálosfalvi Tamás: Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdéséhez. Turul 86. (2013), 1–16.

Prezenszki 2014 = Prezenszki Erzsébet: Bajoni István, egy XV. századi humanista főpap életpályája. (Pályavázlat – kérdőjelekkel). In: Bárány Attila – Pósán László (szerk.): „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris." Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Debrecen, 2014. 401–413.

Queller 1967 = Queller, Donald E.: The Office of Ambassador in the Middle Ages. Princeton – New Jersey, 1967.

Rainer 1986 = Rainer Pál: Vetési Albert veszprémi püspök. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 18. (1986), 227–233.

Rehberg 2016 = Rehberg, Andreas: Leone X e i suoi comites palatini: un titolo tra politica, economia e mecenatismo. In: Cantatore, Flavia et alii (a cura di): Leone X. Finanza, mecenatismo, cultura. Atti del Convegno Internazionale,

Roma, 2–4 novembre 2015. Roma, 2016. 653–689. (Roma nel Rinascimento, Inedita, Saggi, 69.)

Sonnevend 2008 = Sonnenvend Gergely: Ifjabb Vitéz János veszprémi püspök. In: Kilián László – Rainer Pál (szerk.): Veszprém reneszánsz. Veszprém, 2008. 117–170.

Stenzig 2013 = Stenzig, Philipp: Botschafterzeremoniell am Papsthof der Renaissance. Der Tractatus de oratoribus des Paris de Grassi. Edition und Kommentar I–II.), Frankfurt am Main, 2013. (Tradition – Reform – Innovation. Studien zur Modernität des Mittelalters 17.)

Szovák 2008 = Szovák, Kornél: A Hungarian Humanist in Rome. In: Platania, Gaetano –Sanfilippo, Matteo – Tusor, Péter (a cura di): Gli archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria (sec. 15–20). Studi in memoriam del professor Lajos Pásztor archivista ungherese dell'Archivio Segreto Vaticano. Budapest – Roma, 2008. 11–21. (Collectanea Vaticana Hungariae I/4.)

Teke 2016 = Teke Zsuzsa: A firenzei Francesco Marsupini magyarországi pályafutása (1489–1539). In: Kövér György – Pogány Ágnes – Weisz Boglárka (főszerk.): Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv 2016. Válság – kereskedelem. Budapest, 2016. 359–369.

Traniello 2017 = Traniello, Elisabetta: Roverella, Bartolomeo. Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 88. (2017) (=http://www.treccani.it/enciclopedia/bartolomeo-roverella_(Dizionario-Biografico)/ (utolsó letöltés: 2021. április 5.).

Tusor 2018 = Tusor, Péter: I cardinali della corona ed i prottetori del regno d'Ungheria (o degli stati asburgici) tra Quattro e Seicento. In: Tusor, Péter – Sanfilippo, Matteo (a cura di): Gli „angeli custodi" delle monarchie. I cardinali prottetori delle nazioni. Viterbo, 2018. 255–280. (Studi di storia delle istituzioni ecclesiastiche 4.)

Tüskés 2008 = Tüskés Anna: Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365–1526 – Students from Hungary at the University of Vienna 1365–1526. Budapest, 2008. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 1.)

C. Tóth 2015 = C. Tóth Norbert: A püspök és a prépost: a két Bacskai Miklós. Turul 88. (2015), 144–146.

C. Tóth 2017 = C. Tóth Norbert: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Győr, 2017.

C. Tóth et alii 2016 = C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája. 1458–1526. I. Főpapok és bárók. Budapest, 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak)

Veress 1941 = Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Budapest, 1941.

Watkins 2008 = Watkins, John: Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe. Journal of Medieval and Early Modern Studies 38. (2008:1), 1–14.

Williams 2010 = Williams, Megan K.: „Dui fratelli…con dui principi": Family and Fidelity on a Failed Diplomatic Mission. Journal of Early Modern History 14. (2010), 579–611.

Wodka 1938 = Wodka, Josef: Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der Römische Kurie. Innsbruck, 1938.

Zombori 1996 = Zombori István (szerk.): Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve. Budapest, 1996.